

RAZVOJ OTPORA PROTIV MALIH HIDROELEKTRANA U SRBIJI

OD LOKALNIH AKCIJA DO MASOVNOG EKOLOŠKOG BUNTA

Dina Đorđević

BCBP

Januar 2022.

USAID
OD AMERIČKOG NARODA

CRTA:

RAZVOJ OTPORA PROTIV MALIH HIDROELEKTRANA U SRBIJI

OD LOKALNIH AKCIJA DO MASOVNOG EKOLOŠKOG BUNTA

Januar 2022.

Izdavač:

Beogradski centar za bezbednosnu politiku
www.bezbednost.org

Autor:

Dina Đorđević, novinarka Centra za istraživačko novinarstvo (CINS)

Dizajn i prelom:

Srđan Ilić

Ova studija slučaja je deo zajedničkih napora Centra za istraživanje, transparentnost i odgovornost (CRTA), Nacionalne koalicije za decentralizaciju (NKD), Beogradskog centra za bezbednosnu politiku (BCBP) i Partnera za demokratske promene da podstaknu veće učestvovanje građana u odlučivanju kroz projekat „Građani imaju moć” koji podržava Američka agencija za međunarodni razvoj (USAID). Stavovi izraženi u ovom radu isključivo su stavovi autora i ne odražavaju stavove USAID-a.

NACIONALNA
KOALICIJA ZA
DECENTRALIZACIJU

BCBP

**PARTNERI
SRBIJA**

Sadržaj

Uvod	4
Kako su počeli protesti – Stara planina 2017.	6
Protesti u Rakiti	7
Prvi masovni protest u Pirotu 2018.	9
Protest u Beograd 2019.	11
„Spasi plavo srce Evrope“	12
Sastanak aktivista sa predsednikom Aleksandrom Vučićem	13
Protesti tokom pandemije	14
Rezultati protesta	15

Male hidroelektrane (MHE) duže od jedne decenije masovno se grade u Srbiji na planinskim rekama i potocima. Njihov podsticaj deo je šire priče o borbi protiv klimatskih promena i pokušaja da se smanji proizvodnja energije na uglj, a poveća proizvodnja struje na način koji bi bio manje štetan po prirodu i zdravlje ljudi.

Zajedno sa vetroparkovima, solarnim panelima, elektranama na biomasu, hidroelektrane spadaju u obnovljive izvore energije, pa se tako dobijena struja smatra „zelenom“. Nasuprot nje stoji „prljava“ energija proizvedena iz uglja u termoelektranama koja je u zemlji dominantna - oko 70% električne energije u Srbiji se proizvede na taj način.

Srbija se obavezala Energetskoj zajednici da će povećati udeo struje iz obnovljivih izvora na 27% do 2020. Poslednji podaci pokazuju da je u 2019. iz obnovljivih izvora proizvedeno 21,44% struje.

Energetska zajednica je međunarodna organizacija sa sedištem u Austriji. Nastala je da bi se uspostavilo jedinstveno energetsko tržište u Evropi. Preko ove međunarodne organizacije politika Evropske unije sprovodi se i u zemljama koje nisu njene članice. Srbija je 2006. ratifikovala sporazum sa Energetskom zajednicom i tako se obavezala da usklađuje zakonodavstvo sa EU o životnoj sredini, investicijama, tržišnom ponašanju i obnovljivim izvorima energije kao uslov za pristup fondovima EU i međunarodnim finansijskim institucijama radi finansiranja energetskih projekata.

U skladu sa obavezama, država je podsticala privatne investitore da ulažu u posao sa MHE tako što je stvorila povoljne poslovne uslove za njih. Srbija je investitorima garantovala da će struju iz MHE otkupljivati po višoj ceni 12 godina. Ovaj novac dolazio je od računa za struju. Iako se ovakav sistem državnog podsticaja preporučuje u prvim godinama kako bi tržište zelene energije zaživelo, Srbija je sa njim nastavljala mnogo duže. Evropska komisija je od 2015. godine preporučivala Srbiji da promeni način podsticaja, tj. pređe na sistem plaćanja koji je manje povoljan za investitore.

U periodu 2013-2020. vlasnicima malih hidroelektrana u Srbiji isplaćeno je 126,5 miliona evra, pokazali su istraživanja i analize Centra za istraživačko novinarstvo Srbije (CINS). Zauzvrat, udeo struje iz MHE u celom sistemu bio je zanemarljiv.

Tipične male hidroelektrane derivacionog tipa, koje su u zemlji pretežno građene, sastoje se od više delova. Postoji vodozahvat, tj. brana gde se voda sakuplja. Odatle sa jedne strane pravi se riblja staza u vidu betonskih pregrada gde voda iz reke nastavlja da teče, a ribe mogu da plivaju. Na drugoj strani od brane postavlja se cevovod u zemlju i voda kroz njega ide nizvodno do mašinske zgrade. Tu je turbina i proizvodi se električna energija. Nakon što se iskoristi za proizvodnju struje voda se iz mašinske zgrade vraća u reku. Ovakve male elektrane u Srbiji često su građene mimo ekoloških standarda, na štetu prirode, ali i lokalnog stanovništva. Poznati su primeri samovolje investitora koji su suprotno propisima čupali vegetaciju sa obala reka. To se desilo prilikom izgradnje MHE na Jošaničkoj reci u podnožju Kopaonika 2014. godine.

Ljudi koji žive u neposrednoj blizini MHE objavljivali su snimke suvih korita reka. Zbog toga su ostali bez vode za svoju stoku. Manje vode u reci negativno je uticalo i na živi svet u njoj, upozoravala je stručna zajednica.

„Guranje reka u cevi“, kako ove projekte opisuju njihovi protivnici, pokrenulo je lokalne proteste, najpre na jugoistoku zemlje, a zatim i drugim delovima Srbije. Oni su vremenom prerasli u masovni bunt. Isti problem ujedinió je meštane različitih krajeva, aktiviste, organizacije, a mobilisao je ljudi širom zemlje koji do tada nisu znali ništa o ovoj temi. Male hidroelektrane postale su glavni problem u vezi sa zaštitom životne sredine u 2018. To je bila prva ekološka tema koja je tokom 2019. na ulice Beograda izvela nekoliko hiljada ljudi. Pomalo amaterski, dugi i slobodnije organizovani, kako ih i sami aktivisti vide, skupovi protiv MHE dobili su podršku akademske zajednice, stručnjaka i imali su veliki odjek u javnosti. Iz njih su nastali daleko masovniji protesti koji su skretali pažnju i na brojne druge ekološke probleme poput zagađenja vazduha, štetnih posledica rudnika.

Kako su počeli protesti – Stara planina 2017.

Male hidroelektrane pretežno su građene na planinskim potocima i rekama. Kada su birali mesto za izgradnju MHE investitori su na raspolaganju imali 856 lokacija širom Srbije. Neke od njih bile su u zaštićenim područjima, poput parkova prirode – koji zbog bogatstva biljnih i životinjskih vrsta imaju veći stepen zaštite od ostalih teritorija.

Kada su se pojedini građani u lokalnim sredinama bunili protiv MHE, uglavnom su bili u manjini i to nije imalo šireg odjeka. Na Staroj planini bilo je drugačije. Meštani Stare planine pobunili su se protiv MHE pre oko pet godina i uspeali da ih stave u žižu javnosti. Samo na teritoriji Grada Pirota od 58 mesta planiranih za izgradnju MHE, 43 je bilo u parku prirode.

Smeštena na istoku Srbije, duž granice sa Bugarskom, Stara planina izuzetno je bogata planinskim tokovima. I pre izgradnje MHE, u ovom kraju ljudi su se bunili protiv projekata za koje su verovali da će im uništiti reke. Tako je bilo u slučaju hidroelektrane Pirota (HE Pirota) koja je građena osamdesetih godina prošlog veka. He „Pirota“ koristi vode Stare planine koje se akumuliraju u Zavojsko jezero. Još tada je postajala ideja da se i Toplodolska reka prevede u ovo jezero. Došlo je do otpora stanovništva, a projekat je zaustavljan više puta. Ministarstvo rudarstva i energetike ponovo ga je pokrenulo 2016. Meštani sela Temska pobunili su se sredinom 2017. i organizovali protest tvrdeći da će ostati bez vode. Napravljen je performans „Molitva za Toplodolsku reku“, kada su između ostalog, okupljeni palili sveće za opstanak reke, a sveštenici iz Pirota održali moleban. Uz prikladnu muziku i tradicionalne motive, izveli su mini predstavu u vodi uz veliku vatru i upaljene sveće, preneo je niški portal Južne vesti.

Performans je iskorišćen i da se skrene pažnja na problem sa MHE koje se planiraju na Staroj planini. Sprema se „Hirošima za sve male vode u Srbiji“, izjavio je 2017. organizator Molitve, Aleksandar Jovanović Ćuta za Južne vesti. Jovanović je počeo sve češće da istupa javno, a vremenom se nametnuo i kao jedan od glavnih lica masovnih protesta protiv MHE u zemlji.

Aleksandar Jovanović Ćuta, Foto: CINS

Protesti u Rakiti

Paralelno sa dešavanjima na Staroj planini počela je izgradnja MHE Zvence u selu Rakita na jugu Srbije. Ovaj slučaj poslužio je kao inicijalna kapisla za udruživanja građana oko istog problema, a postao je i jedan od najpoznatijih primera borbe protiv izgradnje MHE u Srbiji.

Izgradnja MHE u Rakiti počela je 2017, a sa njom i protesti nezadovoljnih meštana. Ključni problem je bio u tome što je investitor cevovod za MHE postavio u korito reke, što je suprotno propisima. Proteste su pratili sukobi meštana i investitora i njegovog privatnog obezbeđenja skoro pune dve godine. Radio Slobodna Evropa (RSE) pisao je o strahu u kome žive meštani ovog sela koji se bune protiv izgradnje. „Nepoverenje između radnika i meštana je veliko. I jedni i drugi strahuju od napada. Gradilište je obezbeđeno sigurnosnim kamerama, a pojedinci obezbeđuju i svoje kuće“. Tokom zime 2018. u selu je vladao strah. Zapaljen je aparat za varenje cevi na gradilištu u Rakiti, dok je na vratima kancelarije investitora u Beogradu osvanuo i natpis da će mu narod suditi. Zbog toga je policija u selu bila prisutna 24 časa dnevno, objavio je RSE.

U međuvremenu, početkom 2019, inspekcija Ministarstva zaštite životne sredine zabranila je dalju izgradnju MHE Zvence i naložila investitoru da sanira štetu načinjenu ukopavanjem cevovoda suprotno uslovima zaštite prirode. Gradnja je bila prekinuta, ali ja na kraju ipak nastavljena. Meštani koji se godinama protive ovom projektu organizovali su u avgustu 2020. akciju vađenja cevi iz Rakitske reke.

Nekoliko stotina aktivista donela je alat koji je imala – krampove, lopate, brusilice ne bi li oštetila cev bez koje elektrana ne može da počne da radi.

„Tri godine mi pokušavamo da državu upristojimo da uradi ono što mora. I ona neće. E, sad ćemo mi da uradimo“, izjavio je tada za portal Južne vesti Desimir Stojanov, predsednik Mesne zajednice Rakita, inače jedan od vođa ovih protesta.

U vezi sa MHE Zvence pokrenuto je više sudskih postupaka. Protiv investitora i zbog toga što nije poštovao rešenje Ministarstva zaštite životne sredine. Protiv stanovnika sela Zvence podneto je više prekršajnih i krivičnih prijava, navodi Regulatorni institut za obnovljivu energiju i životnu sredinu (RERI) u Studiji slučaja MHE Zvence.

Vađenje cevi iz Rakitske reke, Foto: Milan Simonović/ORSP

Ljudi sa Stare planine podržali su proteste u Rakiti od samog početka. Tako se Mesna zajednica Rakita pridružila Savezu mesnih zajednica Stare planine iako se geografski ne nalazi na području parka prirode, već južnije od Pirota - u opštini Babušnica.

Aktivnosti u Rakiti doprinele su stvaranju pokreta Odbranimo reke Stare planine (ORSP) 2017. Jedan od osnivača pokreta bio je Aleksandar Jovanović Čuta. ORSP je kasnije postao jedna od glavnih asocijacija za otpor protiv MHE u zemlji. Na društvenoj mreži Fejsbuk napravljena je i grupa Pokret Odbranimo reke Stare planine (danas Odbranimo reke Stare planine). Broj članova grupe masovno je rastao, a danas broji više od 153 hiljada ljudi. Od različitih obaveštenja, najava, poziva na proteste, do deljenja fotografija, video snimaka pregrađenih reka, suvih korita, sukoba obezbeđenja i meštana – ova grupa bila je jedan od glavnih kanala povezivanja ljudi u borbi protiv MHE širom zemlje. Aktivisti smatraju da je bila i presudna za masovnost skupova i stavljanje elektrana u žižu javnosti.

Tokom 2017. održani su protesti i u drugim mestima u zemlji. Među njima je i Priboj gde su se meštani protivili izgradnji MHE u vlasništvu kuma predsednika Srbije Aleksandra Vučića, Nikole Petrovića i njegovih poslovnih partnera. Usledilo je niz manjih protesta koji su privukli medijsku pažnju 2018, među njima i skupovi u Brusu, kao i selu Pakleštica na Staroj planini.

Prvi masovni protest u Pirotu 2018.

Iako će uslediti veći i masovniji protest, skup koji se desio u septembru 2018. u Pirotu ostao je u najlepšem sećanju aktivista i ljudi koji se protive izgradnji MHE. To je bio prvi masovniji protest protiv MHE u zemlji.

Protesti u Pirotu 2018, Foto: Vladimir Kostić

„Hoću reke neću cevovod“, „Vodu na slobodu“, „Reci ne za MHE“ samo su neke od poruka sa tog protesta. Nekoliko hiljada ljudi okupilo se u centru Pirota. Pored meštana Stare planine, ovaj skup je okupio i ekološke inicijative, udruženja i organizacije iz Beograda i drugih delova zemlje.

Dok su protesti protiv budućih projekata bujali, u Srbiji je već radilo oko 100 malih hidroelektrana. Neke od njih ozbiljno su naštetile prirodi. Skup u Pirot svojim govorom tako su podržali i meštani Jošaničke Banje. Ovo mesto tokom protesta govornici su koristili kao simbol devastacije prirode zbog izgradnje MHE.

Usledili su manji i veći skupovi u zemlji kao otpor protiv izgradnje MHE. Protesta je bilo u okolini Paraćina na reci Grzi, u Toplom Dolu na Staroj planini i drugim mestima po Srbiji.

Male hidroelektrane u tom trenutku predmet su različitih analiza međunarodnih organizacija koje rade na Balkanu, među kojima su Svetski fond za prirodu (World Wildlife Fund -WWF) i Bankwatch. U njima se MHE kritikuju kao štetne po prirodu.

Izveštaji Evropske komisije o napretku Srbije u pristupnim pregovorima uveliko su upozoravali Srbiju da bi trebalo da prekine sa sistemom podsticaja investitorima koji primenjuje, takozvanom fid-in tarifom koja garantuje vlasniku elektrane otkup struje iz MHE po višoj ceni 12 godina. Novac za to dolazio je i od građana, kroz plaćanje računa za struju. EU je od 2015. savetovala Srbiju da pređe na sistem naplate koji je manje

Jošanička Banja: Primer samovolje investitora

Jošanička banja nalazi se u podnožju Kopaonika. Za probleme sa MHE u tom kraju znalo se još 2014. – pre nego što će ova tema postati poznata široj javnosti. Pri izgradnji malih hidroelektrana na Jošaničkoj reci, radnici su dozerima, mašinama sličnim bagerima, čupali i lomili vegetaciju oko reke i time praktično otežali njeno obnavljanje i posredno ugrozili stabilnost obala, konstatovao je Zavod za zaštitu prirode Srbije 2014. godine prilikom nadzora, objavio je CINS. Navode da je kontrola izvršena na poziv nekadašnjih članova Odbora za zaštitu i razvoj Jošaničke Banje, Aleksandra Draškovića i Jelene Drmanac. Oni se od 2013. žale na probleme da u reci nema vode i da ribnjaci ne mogu da im opstanu.

U ovom mestu nikad se nisu desili protesti i nijedna izgradnja elektrane nije sprečena. Drmanac je vremenom postala čest govornik na skupovima protiv izgradnje elektrane. Danas dobija i pozive ljudi iz manjih sredina da im svojim savetima pomogne kako da u skladu sa zakonom izvrše pritisak na institucije i eventualno zaustave izgradnju ovakvih projekata.

povoljan za investitore - takozvane aukcije ili tendere, gde bi se vlasnici MHE nadmetali. U praksi bi to moglo da demotiviše investitore da ulažu u izgradnju elektrana čime bi se smanjila ili u potpunosti zaustavila njihova izgradnja.

Uprkos tome, Srbija nije odustajala od fid-in tarife, a protesti su sve više dobijali na snazi.

Godina će postati upamćena po tome što su MHE postale dominantna tema iz oblasti zaštite životne sredine. Mediji su sve više izveštavali o njoj.

O MHE govorilo se i na javnom servisu krajem 2018, čime je ova tema dobila najveći publicitet, smatraju aktivisti. Radio televizija Srbije (RTS) emitovala je emisiji voditelja i novinara Jovana Memedovića, „Sasvim prirodno: Ne po svaku cenu“, u kojoj je objašnjeno kako elektrane štetno deluju na prirodu, a govorilo se i o selu Rakita gde su i dalje trajali protesti meštana protiv izgradnje MHE.

Pored protesta i narušavanjem prirode, mediji su u fokus stavljali i isplativost podsticanja ovakvog biznisa u zemlji.

CINS je u svom istraživanju ukazao na to da od ovog posla najviše profitiraju država i ljudi povezani sa Nikolom Petrovićem, kumom predsednika države Aleksandra Vučića. Više od polovine ukupnog novca koji je država dala za male hidroelektrane u periodu 2013-2016 išla je hidroelektrana u vlasništvu Elektroprivrede Srbije

(EPS) i onim povezanim sa Nikolom Petrovićem – preko 21 milion evra. Dominantan položaj u isplata imali su i narednih godina.

U periodu 2013-2020. vlasnicima malih hidroelektrana u Srbiji isplaćeno je 126,5 miliona evra za otkup električne energije, pokazala su istraživanja i analize CINS-a.

Za uzvrat MHE su dale zanemarljivu količinu struje. U javnosti sve se više govorilo da od posla sa MHE ima više štete nego koristi, a podršku aktivistima počeli su da daju stručna, akademska javnost i javne ličnosti.

Protest u Beograd 2019.

Odmah na početku 2019. godine, 27. januara, u prestonici je organizovan prvi masovni protest protiv izgradnje elektrana – jedan od najvažnijih skupova do tada. Pod sloganom „Ne za MHE“ bio je to prvi masovni protest koji je na ulice centra Beograda izveo nekoliko hiljada ljudi. I pored niskih temperatura, protest je trajao puna tri sata. Na skupu su pričali aktivisti raznih krajeva u kojima se grade MHE. Zahtev ovog protesta bio je da se momentalno obustavi izgradnja derivacionih mini hidroelektrana širom Srbije, ali i da se predsednik Srbije Aleksandar Vučić sastane sa ljudima sa Stare planine.

Okupljanje i prvi govori bili su na platou ispred Filozofskog fakulteta. Odatle je masa preko Trga republike i Terazija šetala do skupštine grada Beograda i Predsedništva, a zatim i do Vlade Republike Srbije u Nemanjinoj.

Protest je organizovao pokret Odbranimo reke Stare planine, a njihovom pozivu odazvale su se i brojne ekološke organizacije i aktivisti iz gotovo cele Srbije. Među njima su bili i Savez mesnih zajednica Stare planine, meštani iz Rakite i Jošaničke banje, aktivisti iz zapadne Srbije koje su se godinama i sami borili protiv izgradnje hidroelektrana na reci Lim, među kojima i organizacija „Rzav – God Save Rzav“.

Protesti u Beogradu, januar 2019, Foto: Dina Đoređević

Vetar u leđa protestima u narednim mesecima daće pojedinci, stručne organizacije i pojedine institucije, koji su ukazivali na štetnost malih hidroelektrana po prirodu.

Akademija inženjerskih nauka Srbije saopštila u februaru da treba “zabraniti gradnju MHE sa dugačkim cevovodima u zaštićenim prirodnim područjima”. U aprilu te godine, Zaštitnik građana dao je mišljenje sa preporukom u vezi sa MHE navodeći, između

ostalog, da „nadležni organi javne vlasti sagledaju i preispitaju važeći normativni okvir kojim je uređena izgradnja malih hidroelektrana u Republici Srbiji“ kako bi se sprečile negativne posledice po prirodu.

Nekoliko meseci kasnije, u junu 2019, Srpska akademija nauke i umetnosti (SANU) organizovala je stručni skup o uticaju MHE na životnu sredinu. Na jednom mestu našli su se aktivisti i ljudi koji se oštro protive elektranama, ali i pojedini vlasnici elektrana, zagovornici ove tehnologije, kao i profesori, inženjeri, predstavnici vlasti. Tadašnji ministar zaštite životne sredine, Goran Trivan, izneo je stav Ministarstva da derivacione MHE imaju negativan uticaj na okruženje i narušavaju biološku ravnotežu, te da se pripremaju izmene Zakona o zaštiti prirode kojima bi se zabranila izgradnja MHE u zaštićenim područjima.

„Spasi plavo srce Evrope“

U prvoj polovini 2019. međunarodne organizacije Riveroč (Riverwatch) i EuroNatur pokrenule su zajedno kampanju kako bi zaštitili reke na Balkanu „Spasi plavo srce Evrope“ (Save the Blue Heart of Europe).

Deo kampanje bile su i organizacije iz zemlje. U maju je Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije – BirdLife Serbia organizovalo projekciju filma Plavo Srce (Blue Heart) u kome se govorilo o štetnom uticaju hidroelektrana na reke. Inicijativa Pravo na vodu i pokret Odbranimo reke Stare planine bile su uključeni u obilazak MHE koji je u okviru kampanje bio organizovan za medije. Novinari su tako mogli da obiđu, vide i snime reke u Jošaničkoj banji, na Staroj planini, ali i selu Rakita. Ove lokacije u tom trenutku bile su gorući primeri borbe i problema sa MHE.

Direktor organizacije Riveroč (Riverwatch), Ulrich Ajhelman (Ulrich Eichelmann) bio je i na jednom od protesta u Beogradu organizovanom krajem septembra 2019. Skup je ostao upamćen po tome što su ga podržale ličnosti suprotstavljenih političkih struja, a obeležili su ga zapaljivi govori, skandiranje mase, manji incident i poruka – „ni kap vode vam nećemo dati“. Aktivisti su tražili zaustavljanje izgradnje svih MHE, i u zaštićenom i u nezaštićenom području, kao i rušenje svih elektrana koje su izgrađene suprotno zakonu.

Kontraprotest u Jošaničkoj banji

U Jošaničkoj banji je tokom medijske posete na leto 2019. napravljen i kontraprotest koji je dobio pažnju provladinih medija, a time sa terena slao sliku koja nije oslikavala pravo stanje stvari. „Meštani Jošaničke Banje okupili u centru tog mesta u znak podrške izgradnji malih hidroelektrana (MHE) u Srbiji, ali i protesta protiv aktivnosti međunarodne organizacije Riveroč (Riverwatch) koja vodi kampanju protiv njihove izgradnje na Balkanu“, prenela je tada novinska agencija Tanjug. Vest su preuzeli i neki od najčitanijih provladinih internet portala.

Saradnju sa međunarodnim organizacijama aktivistima je trebalo da pomogne jer je omogućila sredstva za različite akcije. S druge strane ona će poslužiti i za narativ vlasti u kome se aktivisti stavljaju u negativan kontekst - ljudi koji se finansiraju iz inostranstva.

Sastanak aktivista sa predsednikom Aleksandrom Vučićem

Nakon protesta u Pionirskom parku, krajem septembra 2019, došlo je i do sastanaka aktivista iz pokreta Odbranimo reke stare planine (ORSP) sa predsednikom države Aleksandrom Vučićem. Njemu su prisustvovali i ministar energetike Aleksandar Antić, Aleksandar Jovanović Ćuta u ime ORSP-a, zajedno sa dekanom Šumarskog fakulteta u Beogradu, Ratkom Ristićem, koji se priklonio aktivistima u njihovoj borbi protiv MHE. Nakon sastanka rečeno je da predsednik nije želeo da razgovara o zabrani MHE na svim područjima, već samo u zaštićenim. Dogovoreno je i da se osnuje komisija koja bi preispitala da li su postojeće elektrane izgrađene suprotno propisima - što se nije dogodilo.

Nakon sastanka kod dela aktivista interesovanje za proteste je opalo, te su različite organizacije i inicijative međusobno počele da se udaljavaju, a energija na skupovima da se rasipa. Razlog za to delom leži i u činjenici da dogovor aktivista i Vučića u suštini nije donosio rešenje problema. Prema tada važećim zakonima u Srbiji izgradnju u zaštićenim područjima delom je bila zabranjena, a postojali su i primeri devastacije prirode u nezaštićenim delovima zemlje. „Na tom sastanku je trebalo da se ode korak dalje i da se traži zabrana i na zaštićenim i nezaštićenim delovima, na nezaštićenim je i osetljivije pitanje“, rekla je Dragana Božinović iz Savezu mesnih zajednica Stare planine za CINS.

Dodatno, nije postojala saglasnost u vezi sa tim u kom pravcu borba protiv elektrana treba da ide – dok su jedni zagovarali viši stepen organizovanja i veće učešće pokreta i inicijativa u donošenju planskih dokumenata i odluka, te saradnju s državnim institucijama, drugi su smatrali da borbu i dalje beskompromisno treba voditi na ulicama. Deo aktivista želeo je da se govori na protestima više zasnivaju na stručnim objašnjenjima i argumentima nego na zapaljivim govorima.

Podele i nesuglasice, čini se, ostali su u krugu najvatrenijih aktivista, organizacija i inicijativa, a nešto dalje od očiju šire javnost. Nove okolnosti tokom 2020. i 2021. ovim protestima daće drugačiji izgled.

Protesti tokom pandemije

Druga polovina 2019. već je nagovestila novu ekološku temu u zemlji – zagađenje vazduha. Do marta 2020. kada najveća pažnja domaće javnosti počinje da se usmerava na pandemiju virusa korona, zagađenje u Beogradu, ali i industrijskim gradovima poput Bora, Smedereva dobijali su sve veću pažnju javnosti.

U junu 2020. preko 40 organizacija napravilo je zajednički protest. Zahtevi su se proširili i na druge aspekte zaštite prirode poput šuma, a tražile su se, između ostalog, i izmene Zakona o zaštiti prirode. Od tada, protesti su počeli da prerastaju u zajednički bunt organizacija okupljenih oko različitih ekoloških tema, a zahtevi su se proširili. Tako je nastavljeno i sledeće godine. Početkom 2021. je ispred Vlade Srbije organizovan protest za bezopasan vazduh u organizaciji neformalnog udruženja građana Eko straže. Među govornicima na protestu bio je i Aleksandar Jovanović Ćuta iz ORSP koji je poručio da „o vodi, zemlji i vazduhu nema pregovora“.

Nekoliko meseci kasnije, 10. aprila organizovan je veliki protest u Beogradu ispred Narodne skupštine – najavljen je kao ekološki ustanak. Organizator je bila inicijativa Odbranimo reke Stare planine, ali može se reći da je ovo bio protest preko 60 organizacija koje su imale više desetina zajedničkih zahteva koji su obuhvatali različite segmente zaštite životne sredine i zdravlja ljudi, ali i dalje „obustavu izgradnje i reviziju štetnih projekata MHE“.

U narednom periodu ovi skupovi okrenuli su se ka problemu u rudarstvu. Među govornicima i glavnim aktivistima i dalje su inicijative, organizacije, te dobro poznata lica sa protesta protiv MHE.

Deo ekoloških aktivista osnovao je udruženje Ekološki ustanak. Jedan od osnivača pokreta je Aleksandar Jovanović Ćuta. U novembru 2021. Jovanović je najavio da će ovaj pokret izaći na izbore na svim nivoima koji su zakazani za proleće 2022. godine.

Ekološki ustanak u Beogradu, Foto: Dina Đorđević

U Srbiji se i dalje vode manji, lokalni, protesti na mestima gde se planira izgradnja MHE. Takva situacija je trenutno na teritoriji Kraljeva. Međutim ovi skupovi i akcije nešto su manje vidljivi, delom i zbog toga što u neposrednoj blizini budućih projekata nema naseljenih mesta, smatraju aktivisti. Ovi skupovi i imaju podršku organizacije Rivervoč.

Predsednik Srbije Aleksandar Vučić osvrnuo se na ekološke proteste sredinom juna prošle godine stavivši ih u negativan kontekst. Njegove reči mogle su da se shvate kao aludiranje na podršku koju su aktivisti dobili i od direktora organizacije Rivervoč, Ulriha Ajhelmana.

Govoreći o ekološkim pokretima Vučić je rekao da će ih biti sve više i da će sve više stranci da plaćaju različite pokrete, te naveo da je 90 odsto tih pokreta plaćeno spolja. On je rekao i da ljudi treba da se zapitaju zašto jedna austrijska agencija plaća jednom stručnjaku da nam "soli pamet" o hidrocentralama, a u Austriji ih ima hiljade, a u Srbiji nema ni sto, preneo je portal televizije Hepi (Happy TV).

"Oni hoće da mi nemamo struju", ukazao je Vučić i upitao šta će biti kada za pet godina ne budemo imali struju, preneo je Hepi.

Rezultati protesta

Prošle godine izmenjen je Zakon o zaštiti prirode, a donet je i novi Zakon o korišćenju obnovljivih izvora energije. Zabranjena je izgradnja hidroelektrana u zaštićenim područjima, osim ukoliko Vlada ne odredi da je to od javnog interesa.

Iako učinak novih propisa u ovoj oblasti može biti predmet debate, nema sumnje da je investiranje u MHE delimično otežano. Dodatno, atmosfera koja je stvorena u društvu zbog masovnih protesta i brojnih primera kršenja zakona dovele su do toga da je ovaj posao danas ozloglašen. Investiranje u elektrane danas privlači i veću pažnju javnosti što može biti i dodatni pritisak na investitore.

Do masovnih protesta protiv MHE ekologija je bila samo u ekspertskom uskom krugu, a sporadično su se pojavljivale lokalne inicijative s konkretnim problemima. Sa ovim protestima bilo je drugačije. „Struka i motika“, kako glasi jedan od slogana aktivista možda i najbolje oslikava njihov karakter. Akademska zajednicu je istupila i dala legitimitet ljudima koji su imali moć da mobilišu masu, ali nedovoljno stručnog znanja da objasne problem. Iako često amaterski organizovani protesti su nesumnjivo uspeli da pažnju javnosti usmere na očuvanje reka i mobilišu ljude da zauzmu aktivniju ulogu kada je reč o ekološkim problemima.

BCBP

bezbednost.org